

historien i denna bok står det dåligt till. Der finnes hela den långa Romerska historien afskrifven ur någon skolbok; men åt Italiens nyare historia egnas blott få sidor, åt den nyaste än färre. Denna historie skall sträcka sig till den 1 April 1859. I dessa häften hinner den till 1831 – men delvis också till 1848 och 1856, ehuru med utelemnande af 1848 års händelser. Statistiken är lika skral som historien. Litteratur- och konsthistorien är skralare. Skriften utgör en del af ett mera omfattande verk: »Europeiska Staternas geografi, statistik och historia.» Öfriga delar måste vara något bättre, än här ifrågavarande, då verket enligt rubriken på omslaget kunnat komma till en »ny upplaga».

J. V. S.

24 SVENSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 8, augusti 1859

Bland originallitteratur synes för närvarande i Sverige den filosofiska uppträda med ovanlig utmärkelse. Icke såsom skulle den vara rikare på alster, än andra grenar af vetenskap och litteratur. Filosofin kan enligt sin natur icke vara föremål för dagsverksarbete, och den har alltid varit synnerligen sparsamt representerad i de Svenska bokkatalogerna. Under sistförflutna årtionden har denna brist isynnerhet varit märkbar. Likväl har den akademiska litteraturen de senaste åren haft att uppvisa ett icke ringa antal disputationer af filosofiskt innehåll. Detta år åter hafva härtill kommit tvenne i bokhandeln utgifna arbeten, egnade att väcka ett allmännare deltagande; och det är isynnerhet genom dem, Sveriges litteratur erhållit en så ovan utmärkelse.

Filosofin är en vetenskap, som med rätta räknas till nationallitteraturen. Hvarje nation, som hunnit till någon högre grad af egendomlig bildning, har äfven egt sin egendomliga filosofiska lära. Det gifves visst ett allmänt sammanhang i filosofins vetenskapliga utveckling; men ett sådant kan uppvisas äfven i historieforskningens och historieskrifningens fortgång, ja i den sköna litteraturens framträdande. Till detta allmänt menliga samband kommer i filosofin, såväl som i historien och poesin, en egendomlig verldsåskådning, utmärkande för den ifrågavarande nationen och genomgående dess filosofi, hvilken åskådning sammanhänger med denna nations samhällsutveckling, dess religiösa öfvertygelser, dess allmänna vetenskapliga ståndpunkt, och hvilken jemte allt detta bär vittne om någon hos nationen företrädesvis framstående själsrigtning.

Såsom filosofin är uttryck af en nations egendomliga sätt att betrakta människans förhållande till naturen och andens värld, och såsom sådan grundar sig i dess allmänna intellektuella och sedliga bildning, så öfvar denna vetenskap åter det största inflytande icke blott på det vetenskapliga vetandet öfverhufvud, utan äfven synnerligast på öfriga delar af nationallitteraturen. En nations poesi innehåller dess filosofemer, redan förrän filosofin framträdt såsom särskild vetenskap. Men sedan detta skett, lånar den medvetna konstpoesin sin verldsåskådning af den utbildade vetenskapen, omsätter den i sin form, fantasins och föreställningens, och utvecklar den till aningar om en ny, djupare uppfattning af andens och tingens väsende.

Man kan säga, att filosofins historia i denna dess betydelse, med hänsyn till filosofins vexelverkan med den nationela kulturen öfverhufvud och den öfriga nationallitteraturen isynnerhet, ännu är oskrifven.

Det har visserligen ett högt intresse, att lära känna en vetenskaps allmänna utveckling i dess fortgång från sekel till sekel och från nation till nation. Men denna allmänna betraktelse kan vid vissa öfriga vetenskaper, såsom t. ex. naturvetenskaperna, matematiken och filologin, lättare umbära stödet af insigten i deras förhållande till den egendomliga kulturformen hos skilda nationer. För uppfattningen af filosofins historia deremot är den senare synpunkten väsentlig; den utgör det detaljstudium, hvarförutan denna vetenskaps allmänna utveckling icke kan rätt förstås. Filosofins historia närmar sig häri poesins, såsom man också företrädesvis ur dessa båda lärer känna nationernas högre andliga egendomlighet. Likaså hafva blott de mest bildade nationer att framta en poesi och en filosofi, såbeskaffad, att den just genom sin egendomlighet utgör en väsentlig länk i den allmäntmenschliga utvecklingens kedja. 10

Ur denna synpunkt betraktad, synes Svenska nationallitteraturen ännu icke hafva hunnit sin fulla utveckling, nationens rikedom på utmärkta skaldar oaktadt. Det skulle väl förtjena en undersökning, huru mycket af den Svenska poesin som utgöres endast af en snillrik efterbildning efter utländska mönster, och hvilka bland de Svenska skalderna äro de egentligen nationela och egendomliga. Vi känna icke något djupare gående försök till en sådan undersökning, något försök att bestämma t. ex. den Svenska poesins förhållande till den Franska och Tyska, till hvilka båda den på olika tider närmast anslutit sig. Skulle det, såsom vi tro förhållandet vara, visa sig, att något rent nationellt *jemförelsevis* ännu i mindre grad röjer sig i den Svenska dikten, våga vi anse detta komma sig deraf, att filosofin i Sverige varit en nästan exotisk kulturväxt, eller rättare, att Svenska nationaliteten ännu icke utbildad sig till den högre andlighet, ur hvilken en egendomlig poesi såväl som filosofi kan framgå. Ett sådant omdöme innebär intet nedsättande, isynnerhet som det med afseende på Svenska poesin innehåller erkännandet af icke blott dess relativt höga värde, utan äfven af dess i vissa skalders dikter oförnekliga egendomlighet. En Bellman t. ex., en Tegnér, en Stagnelius har intet annat lands skaldkonsts historia att uppvisa. Historien lärer också, att hos öfriga nationer en utmärktare egendomlig konstpoesi uppstått nära samtidigt med en egen filosofi, utan att man på grund af hittills vunnit erfarenhet kan påstå, att någondera afgjordt haft försteget, ehuru visst erfarenheten i detta hänseende mera lutar till poesins fördel. För det rätta betraktelsesättet skulle vi anse, att den filosofiska läran avslutar en gifven framstående bildningsperiod, ger denna dess vetenskapliga uttryck, men derigenom äfven lägger grunden till en ny utveckling; medan åter denna lära måste nedtränga till den allmänna bildningen (under denna sin utbredning mer eller mindre modifierad), förrän poesin åter angifver en ny utvecklingsform. Det är visserligen vågadt, att något tala om framtiden, men den förkärlek, hvarmed man vid de Svenska universiteterna på senaste tid omfattat filosofins studium, synes verkligen lofva en framstående period i Sverige för denna vetenskap i sammanhang med Svenska poesins senaste lysande tidskifte. 20 30 40

I Finland såsom i Sverige har den större läsande allmänheten ingen föreställning om, till huru stor del i Europas mest bildade länder, i England, i Frankrike, i Tyskland filosofin ingår i den allmänna undervisningen, och den filosofiska litteraturen i de bildades lektyr. I Tyskland är detta jemförelsevis något nytt, hvad filosofiska skrifter såsom läsning för de bildade angår. Ty ända till slutet af 17:de seklet 50

var filosofin i Tyskland blott en skolvetenskap, och dess språk latinet. Det är först från medlet af 18:de seklet, som filosofin derstädes mera inträngt i den allmänna bildningen. I England och Frankrike är detta förhållande mer än ett århundrade äldre. Det är högst vanligt, att man anser t. ex. Englands politiska skick hafva uppstått helt praktiskt; och man finner det äfven i skrift yttradt, huru denna praktik varit den enklaste i världen, den nemligen, att undersåtarna vägrade att gifva monarkerna penningar, tills de senare beviljade dem vissa fordrade fri- och rättigheter. Men förhållandet är i sjelfva verket det, att de 10 skarpaste strider rörande konungamakt och folk-makt fördes på teorins fält, förrän öfvertygelserna hos ett flertal bragtes till den öfverensstämmelse, att skattebevilningsrätten kunde vinna fast bestånd. Och dessa teorier rörde icke blott statens och samhällets yttersta grunder, utan äfven religionen och kyrkans lära, med stöd af hvilken det absoluta väldet än kullkastades, än återställdes och med den yttersta ihärdighet försvarades. Föga har också i något annat land i lika grad som i England den filosofiska moralen utgjort ämne för de bildades studier, och dess läror afpreglat sig i nationallitteraturen öfverhufvud. Det är väl känt, hvad 18:de århundradets filosofi haft att betyda för Frankrike. Men man känner mindre, huru redan i 16:e och 17:e seklerna 20 filosofin i detta land utgjorde en vigtig ingrediens i den högre bildningen, och huru t. ex. Montaigne, som skref i förstnämnda sekel, Pascal, som lefde i det 17:e, ännu äro allmänt lästa författare.

Man kan, hvad de politiska teorierna angår, äfven för Sverige åberopa ett tidskifte, under hvilket de icke voro fremmande för de ledande i landet – nemligen den s. k. »frihetstiden». Man borde härtill kanske lägga tiden efter 1809. Men vi tillstå, att i vår tanke den förra perioden, ehuru äfven den saknade en djupare spekulativ grund för sina politiska läror, likväl både i skrift och tal företett en vida 30 grundligare bildning än den senare. 1809 års Regeringsform och öfriga politiska lagstiftning var ännu en frukt af detta det 18:e seklets solidare vetande. Föga nog kan man tillerkänna de derpåföljande femtie åren en bildning sådan som den, hvilken i seklets början representerades t. ex. af en Thorild och en Hans Järta. Ledarene af oppositionen under nämnda tid, de, som bort representera de nya ideerna, hafva verkligen förrådt en så öfver all höfva skral politisk insigt, att derom icke gerna kan vara mera än en röst. Vi lemna derhän, om med skäl eller oskäl den politiska diskussionen af dem uppdrifvits till en strid mellan konungamakt och folk-makt. Men då så skett, skulle man väl haft rätt att vänta 40 en diskussion, som höjt sig till principerna för all statsform. Något ens ditåt syftande hafva vi dock aldrig sett, hvarken i litteraturen, i tidningspolemiken eller i riksdagsförhandlingarne. Vi tveka icke att tillräkna detta en bristande filosofisk grundval för den politiska bildningen i landet öfverhufvud. Man kan väl tycka, att en sådan på vetenskaplig grund hvilande öfvertygelse för den praktiska politikern är rena öfverflödet. Men erfarenheten bevisar, att det blott är den, som har makt att öfvertyga andra och vinna allmänna opinionen för de åstundade reformerna. Denna makt och detta den allmänna meningens understöd har oppositionen i Sverige med få undantag saknat.

Äfven på andra områden gör sig denna brist på filosofiskt vetande 50 märkbar. Vi kunna här endast påpeka förhållandet i den juridiska litteraturen, som, ehuru företeende andra förtjenstfulla arbeten, dock är så fattig på principiela undersökningar och systematiska framställ-

ningar,¹ och i den teologiska, i hvilken dogmatiken är helt och hållet orepresenterad; på det ända till senaste tid saknade intresset för grammatikaliska undersökningar ens i Svenska språket, samt på den nästan totala frånvaron i dagens litteratur af en litterär kritik. Äfven det oerhörda vacklandet i lagstiftningen för undervisningen bevisar i sin mon för bristande filosofisk reda och säkerhet. Att ett vetenskapligt uppträdande i anförda riktningar fordrar filosofisk underbyggnad och filosofiskt intresse, torde ingen sätta i fråga. Erfarenheten vittnar också, att der detta intresse varit lifligare, de vetenskapsgrenar, i hvilka begreppsreda är hufvudsak, och vetandets systematik öfverhufvud icke saknat bearbetare. 10

För det fall, att dessa bedömanden kunde hinna någon läsare i Sverige, må vi tillägga, att förhållandet i de anförda hänseenden, som kunna tillämpas på Finland, här måste vara ungefär detsamma som i Sverige. Der icke alls någon nationallitteratur finnes, står filosofins studium naturligtvis utan allt fäste, och vetenskapen måste der vara blott skolvete. Vi nämna detta, emedan vi af erfarenhet känna, hvilket *odium theologicum* äfven de mest försigtiga yttranden, rörande de Svenska universiteterna, vid dessa förmår framkalla. 20

De tvenne filosofiska arbeten, hvilka vi ofvanföre omnämnt såsom i den Svenska litteraturen framstående äro: 20

GENETISK FRAMSTÄLLNING AF PLATO'S IDEELÄRA AF SIGURD RIBBING

– och

GRUNDIDEER TILL PHILOSOFISKA STATSLÄRAN. ALLMÄNNARE DELN. (EFTER PROF. BOSTRÖMS FÖRELÄSNINGAR.) 30

Det förstnämnda är ett i Svenska litteraturen sällsynt verk. Författarens djerfva beslut, att för detsamma söka läsare i Sverige, vore än mer förvånande, om dess tryckning icke blifvit lättad genom ett offentligt understöd. Men äfven så bevisar sjelfva förtroendet, dertill, att det skall finna sin krets bland den läsande allmänheten, för andra förhållanden inom den Svenska läseverlden, än de förut bestående. 30

Hvar och en litterärt bildad har någon kunskap om den Platonska filosofin och äfven någon mening om, hvad den stora Grekiska vise förstod med sina »ideer». Denna allmänna föreställning träffar det rätta ganska nära, om den innebär, att Plato icke såsom de tidigare Grekiska tänkarena sökte tingens upphof i något mer eller mindre materielt grundämne och de detsamma inneboende krafterna, icke heller kunde söka detsamma i en mer eller mindre lekamlig, gudomlig individs godtyckliga tänkande och verksamhet, utan i tingens af evighet varande begrepp, i de allmänna lagarne för tingens tillvaro – det tillvarandes ideer. Det är klart: om man föreställer sig ideen såsom den ena eller andra s. k. ideen, en mensklig individ *har* i sitt medvetande, så har en sådan idee ingen skapande makt, utan är blott en klarare eller dunklare föreställning om det skapade. Men tänker man sig ideerna såsom den lag, enligt hvilken allt i skapelsen nödvändigtvis gestaltar 40 50

¹ Man har i Sverige länge sett klagan föras deröfver, att ingen författning utkommer, som icke nästa dag måste förklaras eller ändras. Att äfven detta förhållande har sin grund i vederbörandes bristande vana vid att noga fasthålla och särskilja begreppen och att systematiskt uppdelat ämnet, inses lätt.

sig, kan man icke antaga, att de ens såsom utgörande det högsta Väsandets vetande, detta vetandes innehåll, äro dess godtyckliga infall; utan man måste medgifva, att sjelfva detta Väsende i sin skapelse är af dessa ideer bundet – d. ä. med andra ord, att de utgöra sjelfva det högsta Väsandets förnuft. Och om således icke heller detta Väsende eger någon makt öfver ideerna, d. ä. icke kan förändra sitt eget förnuft och skapa något, som står i strid mot detsamma, så tillhör den skapande makten i sjelfva verket ideerna. De äro icke blott mönstret, regeln, lagen för det skapade, utan sjelfva den producerande makten, som i det producerade har sin tillvaro, deri är verkligt, det enda bestående verkliga.

Mot en sådan idealism har det nyktra hvardagsförståndet naturligtvis i alla tider haft mycket att invända. Dessa invändningars hufvudsumma har varit och är: att af en idee aldrig i verlden kan blifva en sten; ehuru samma förstånd å andra sidan finner det naturligt, att allt haft en början, d. ä. uppstått af intet – som ju är en tom idee. Plato visste mycket väl af sagda invändning; men då han frågade invändaren: hvad stenen är? fick han till svar, att äfven den är blott en förställning, ett begrepp, en idee – d. ä. han insåg, att människan vet tingen endast såsom något allmänt, deras allmänna egenskaper, arten, slaget, men aldrig kan säga, hvad det enskilda tinget som sådant dessutom är.

Dock Plato's lära afsåg väsentligen människans ethiska bildning och en fast grund för denna. Det var det rättas, det godas idee han ville bestämma, för att i den gifva allt menskligt görande och låtande dess oföränderliga lag; och det var för att komma härtill, han måste söka utreda, hvad som utgjorde det bestående och oföränderliga i företeelserna öfverhufvud, både i naturen och menskliga handlingen, i historien. Ty människan kan icke veta, hvad hon bör göra, utan att veta, hvad hon gör, hvad den ena eller andra handlingen i följd af naturens lagar och menniskoandens innebär och verkar.

Nu är det händelsen, att Plato icke framställt sin lära i någon systematisk ordning, utan, såsom känt, i ett antal för det mesta genom framställningens och stilens skönhet utmärkta dialoger, i samtalsform klädda undersökningar. Insigten i, hvad han verkligen velat lära, beror mycket af den ordning, man ger dessa undersökningar. Dertill kommer, att fleras äkthet blifvit betviflad, ehuru de från ålder burit Plato's namn. Emedan också Plato vanligen endast låter de samtalande anföra skäl och motskäl, utan att sluta med framställning af det positiva resultatet af denna undersökning, föranledes äfven härigenom osäkerhet om, hvad som utgör hans egen bestämda åsigt i ämnet. Allt detta har gifvit de lärda, språkforskare såväl som filosofer, ett rikt ämne för undersökning, tolkning och sammanställning af dessa dialogers innehåll.

Herr Ribbing, professor i Upsala, har nu i förevarande arbete, under begagnande af sina många föregångares undersökningar, icke blott kritiserat dessa och bland de ur dem framgångna åsigtger gjort sitt val, utan äfven framställt och sökt genom bevis styrka sin egen i vissa delar, förnämligast i fråga om den Platonska ideelärans metafysiska betydelse afvikande åsigt, allt med en lärdom, insigt och reda i uppfattningen, som står vida öfver vårt beröm. Vi upprepa det: författarens arbete står i den Svenska litteraturen ensamt. Dess vetenskapliga värde är af den art, att detsamma icke af någon kommande tolkare af de Platon'ska skrifterna kan förbises.

Men det är genom sin art äfven egnadt till läsning för en krets utom den strängt vetenskapliga. Visserligen upptages arbetets sista tredjedel

af en undersökning, rörande de Platon'ska skrifternas äkthet och inbördes ordning, som endast för fachmannen kan hafva intresse. Men i de föregående två tredjedelarne af detsamma afhandlar Förf. icke blott Plato's lära. Han börjar med en framställning af den Grekiska filosofin före Plato och af ideelärans förhållande till densamma samt slutar med en blick på de följande systemerna åter i förhållande till Plato's lära. Då denna lära är den första idealistiska i den Grekiska filosofin, egnar den sig visst till en måttstock för jmförelsen. Det är den Sokratiske vändpunkten i denna filosofi, hvilken som bekant har sin första utveckling i Plato's lära.

10

Det är en oriktig mening, om man tror, att en dogmatisk framställning af en filosofisk lära, af dess resultater, som man plägar säga, skall vara lämpligare för ett större antal läsare, än en kritisk undersökning, sådan som den här ifrågavarande. Tvärtom erbjuder den senare ett vida större intresse, emedan den lärer läsaren närmare känna den ifrågavarande tänkarens egen bevisning för sina lärors sanning, och emedan det naturligtvis är bevisningen, som i filosofin utgör det väsentliga och är egnadt att väcka den tänkandens intresse. Vi tveka därför icke att rekommendera Hr Ribbing's utmärkta arbete för hvar och en litterärt bildad läsare, med tillägg, att i vår tanke detsamma är egnadt att meddela ett icke ringa mått af filosofisk bildning. Förf:s framställning lider väl något af omsägningar och saknar här och der önskelig precision (t. ex. i begagnandet af kategorierna »varandet» och »det verkliga» m. m.), äfvensom hans stil är mera tung, än nödvändigt varit; men den läsare, som gör allvar med begripandet, skall icke låta dessa formelbrister afskräcka sig.

20

Det är våra läsare bekant, att Hr professor Boström, lärare i praktisk filosofi vid universitetet i Upsala, redan i en längre följd af år innehafvt denna lärostol. Allt vittnar också om, att han såsom lärare öfvat ett stort inflytande på den studerande ungdomen, och att väckelsen till ett lifligare filosofiskt studium i Upsala och i Sverige utgått förnämligast från honom. Äfven Hr Ribbing tillhör antalet af professor Boströms lärjungar och har till honom dedicerat sitt arbete.

30

I skrift har Hr B. hittills utgifvit endast spridda undersökningar, och till deras antal hörer äfven här anmälda skrift, ett litet häfte om 6 ark. Dessa skrifter hafva sitt stora intresse. Man lärer väl der icke ur dem att känna Hr B:s åsigt i sammanhang, hans system, men dock den allmänna gången af hans filosoferande. Hr B:s filosofi är idealistisk, ehuru icke i samma mening som Plato's, så att han skulle tillerkänna ideerna, eller förnuftet objektivt betraktadt, någon skapande makt. Han fattar allt verkligt såsom personligt, allt, som är, öfverhufvud såsom ett sjelfmedvetet väsens vetande, tänkande, »förmimmande». Det är naturligtvis det högsta väsendets, Guds, personlighet, till hvilken allt varande sålunda i högsta instans hänföres. Men, om vi icke misstaga oss, äro för Hr B. åter de bestämmingar, som utgöra den absoluta personlighetens vetande, sjelfva personliga, sjelfmedvetna väsenden. Huru långt detta så fortgår till nya, så att säga underordnande personligheter, och hvilken betydelse naturen i denna uppfattning har, hafva vi icke ur oss tillgängliga meddelanden öfver Hr B:s lära kunnat inhemta.

40

50

Man skulle af Sveriges utmärktaste filosofiska tänkares sätt att uppträda kunna draga den slutsats, att det Svenska lynnet mera egnar sig för ett friare reflekterande, än för någon strängt filosofisk deduktion. Detta reflekterande är den snillrika ingifvelsens hos sådane män,

som Thorild och Ehrensvärd, och närmar sig dertill äfven hos Höjer, Geijer och Atterbom. Men Svenska litteraturen räknar äfven ett antal filosofiska författare, hvilkas skrifter, ehuru saknande denna stämpel af snille, genom undersökningens allvar och tankens klarhet alltid skola hedra denna litteratur. Vi erinra från en senare tid om Biberg och Grubbe, i hvilkas skrifter man väl icke finner några nya konceptioner, men likväl en själfständig och allmänt fattig pröfning af de åsigt, de adopterat. Till en omfattande och i det särskilda genomförd verldsbe-
 10 frånvaro af ett utarbetadt system för deras läror, som hos dem gjort behovet af en noggrann begreppsbestämning mindre märkbart.

Hos den för tidigt hädangångna Höjer fanns ansatsen till utbildande af ett eget filosofiskt system. Äfven professor Boström synes arbeta dertill. Man torde härur kunna förklara bädas framstående lärareverk-
 samhet; ty äfven Höjer väckte på sin tid stor sensation vid den Upsaliensiska högskolan. Ehuru dock mera af professor Boström's spekulation, än af Höjer's, blifvit känt utom universitetet, har man ännu svårt att om dess art göra sin en någotsånär bestämd föreställning. Dess allmänna tendens synes vara den, att komma från den Tyska
 20 filosofiska s. k. pantheismen. Det är icke tillfälligt, att Plato's lära blifvit föremål för Hr Ribbing's studier. Ty professor Boström ansluter sig verkligen både i sak och metod mera till den, än till den nyare Tyska filosofin, sträfvande att i ideen inlägga den i Plato's ideelära endast sökta producerande makten, genom att tilldela ideerna själfmedvetenhet, personlighet. Ideen har nemligen tillvaro endast såsom ett personligt medvetandes innehåll; det Goda, det Rätta t. ex. är till endast för en vetande, för ett subjektivt, hvilket vet detsamma som sådant. Man har härvid valet att yrka: ideen är icke denna ofattliga objektivitet, som
 30 blott vore föremål för ett vetande, utan själfva vetandets process, hvilken i sig innebär diremtionen mellan subjekt och objekt – eller att med professor B. ställa utom ideen en vetande, en personlighet, en likaså ofattlig subjektivitet, hvilken i sig tom och innehållslös har all sin verklighet genom ideen såsom sitt vetandes innehåll.

Så fattar Hr B. äfven »Staten» såsom ett »levande eller själfmedvetande och organiskt väsende, d. v. s. en förnuftig vilja eller personlighet.»

Man har i sanning svårt att veta, huru man skall förstå denna beskrifning. Det är visst mycket enkelt, att Staten icke finnes till
 40 annorstädes, än i de vexlande generationernas af statsmedborgare vetande, görande och låtande. Men denna enkla mening är uppenbarligen icke den, Hr B. velat uttrycka. Hans mening kan man endast förklara ur det följande, då staten säges vara »ett organ för högre förnuftiga väsenden och ytterst för det absolut högsta eller religionen, d. v. s. för Gudomligheten, betraktad såsom alla förnuftiga väsendens absolut högsta Regent eller Försyn och Saliggörare.» Det är en tillämpning af den ofvan citerade läran, att föremålen för personlighetens bestämda vetande åter äro personligheter – *in infinitum*. För tanken är det omöjligt, att vid detta betraktelsesätt komma till någon klarhet; för fantasin deremot lätt, att med Grekerna föreställa sig en
 50 själfmedveten personlighet lifvande hvarje träd och buske.

Att det är fråga om en sådan fantasibild, bevisar sig äfven i den åsigt, att enligt Hr B. staten »för oss», »i tiden», »i vår värld» är den ändliga staten, medan »hans eviga väsende såsom hans *grund* eller nödvändiga förutsättning i begreppet» – icke är för oss, för vår värld. Detta innebär väl så till vida en motsägelse, att vi dock nu äro underrättade, att denna

grund finnes. Och det förefaller äfven förunderligt, att »en förutsättning i begreppet» skulle finnas för någon annan än »för oss». Men vi måste antaga, att här åsyftas Gudomlighetens begrepp, den gudomliga tanken, och att det är i den, Staten är detta lifvande m. m. väsende.

För den, som i filosofin fordrar stränghet och noggrannhet i uttrycket, innehåller redan det anförda mångfaldiga betänkliga friheter i uttryckssättet. Med begreppet organism t. ex. har väl sedan Schelling's tider drifvits mycket ofog, och icke äro de författare, som med uttrycket organism, organisk bygnad, organisk utveckling o. s. v. anse sig hafva sagt något serdeles upplysande för förklarandet af andliga förhållanden. Obestridligt är det också, att dessa uttryck såsom *bilder* för det andligas framställande hafva stort värde. Men organism och lefvande hafva stort värde. Men organism och lefvande är äfven gräset, utan att detta innebär något »sjelfmedvetande», »förnuftig vilja eller personlighet» hos detsamma. Mycket dylikt kunde i Hr B:s framställning anmärkas: t. ex. att ett väsendes lag säges vara detsamma som dess begrepp eller idee, »dess väsende, dess grund, dess ändamål och dess magt.» Hvar blir väl vid ett sådant filosofiskt uttryckssätt all begreppsskilnad? Vi anmärka detta icke småaktigt, utan såom exempel på den ringa stränghet i metoden, hvilken alltid tillhört den Svenska spekulationen. Ju mera rik på snille och nya betraktelser en lära är, desto mindre märkbar blir visst saknaden af sträng metod; men bristen har också derigenom endast en ursäkt icke ett berättigande.

Professor Boströms företrädare i lärarekallet, sedermera statsrådet Grubbe, utgaf 1839 en *Filosofisk Rätts- och Samhällslära*, dock endast förra delen deraf. Utan egentligt system, var likväl Grubbe en klart förständig eklektiker. Han lade serdeles accent derpå, att staten är icke blott en »Rätts-anstalt», utan äfven en »Kultur-anstalt», det förra endast såsom medelbart befordrande det senare ändamålet, den mänskliga kulturen i en bestämd nationel form. I Hr B:s Filosofiska Statslära bortfaller detta sistnämnda moment, och för honom är staten, hvad Grubbe skulle kallat endast en Rätts-anstalt. Vi förbise icke, att Hr B. fattar den i en mera spekulativ anda. Statens ändamål är för honom det, »att förverkliga det formelt Rätta» – men detta »i de sedliga väsendenas verksamhet», med andra ord, att gifva denna verksamhet »förnuftets form». Vi lemna derhän, att dessa bestämningar »sedlig verksamhet, och »förnuftets» form här äro godtyckligt införda epitetter. Det är dock klart, att denna form enligt Hr B:s uppfattning hörer den sedliga handlingen till, hvarföre det formelt Rätta här är förnuftigt nödvändig form. Också böra vi icke glömma, att staten häri fattas såsom sitt eget ändamål; ty den är blott denna form, således icke blott en anstalt, en fabrik för den ena eller andra produktionen. Men det är å andra sidan klart, att formen här också är blott form, att att handlingens »sedlighet», det sedliga innehållet, derjemte förutsättes. Denna, »den formela juridiska Rätten», är också statens eviga väsende – såsom begrepp, idee (?) hvilket väsende såsom »verksam inom vår värld» uppenbarar sig i den tillvarande, ändliga staten. Sedligheten och de ethiska lagarna angå de privata personligheterna, icke staten och hans organer – ja Sedligheten betecknas såsom »en *motsats* inom den practiska sphæren» till det i staten rätta. Hvarken Grubbe eller Hr Boström erkänner den mänskliga verksamhet, hvari staten har sin tillvaro, den patriotiska verksamheten, såsom i och för sig sedlig, finner åtminstone icke häri statens ändamål.

Härmed sammanhänger Förf:s uppfattning af samhällslagen. Han lägger all vikt på dess formela uttalande. Emedan detta ytterst måste

ske genom en person, en afgörande röst vid lagens stiftande, tillägger han lagen en förnuftig betydelse endast derigenom, att den är en tänkande och viljande persons uttalade öfvertygelse och vilja. För hans uppfattningssätt är det fremmande, att denna lag vore ett tomt ljud, en betydelselös bokstaf, om den icke skulle efterlefas, d. v. s. om den icke vore verklig i statsborgarens handlingar. Sjelfva hans definition på lag öfverhufvud, att den är en »constant och nödvändig bestämdhet, såvida den tänkes såsom bestämmande och reglerande det hos väsendet vexlande och tillfälliga», innefattar detta betraktelsesätt, att lagen icke uttalar den redan för handenvarande seden, utan är ett prius, som »reglerar» dem. I förbigående må anmärkas, att väl en sådan definition, som den anförda, är nog litet logisk. Det är svårt att inse, huru det, som af lagen regleras, kan vara vexlande och tillfälligt, och huru lagen kan vara konstant och nödvändig, om den icke verkligen reglerar, d. ä. ännu lemnar rum för det tillfälliga. Öfverhufvud synes »vår verld», de »ändliga väsendena», tillvaron, fenomenet, vara något oförklaradt, tillfälligt, i Förf:s spekulaton.

Vi lemna åt läsaren, att ur boken inhemta tillämpningen af här antydda principer på det speciela af statsläran, lagstiftningen, statsförvaltningen o. s. v. Han skall finna det hela egendomligt; men om han skall finna uppfattningen tillfredsställande är en annan sak. Utmärkande för Förf:s åsigt är, att han anser den monarkiska staten, särskildt den konstitutionela med ståndrepresentation, med ett ord den Svenska staten, för den sanna förnuftsstaten. Alltför inskränkt synes monarkins förnuftighet grundas derpå, att endast en individ (och hans familj) kan genom ett tillbörligt underhåll ställas utom privatintresset – såsom skulle välstånd eller ens rikedom utesluta vinningslystnad, att icke tala om maktlystnaden, äregirigheten m. m. Också är en intresselös monark uppenbarligen en dålig regent. Ädel ärelustnad, sträfvande efter folkets tillgifvenhet o. s. v. äro hos honom lika lofliga som önskvärda privatintressen.

Såsom skriftens titel antyder, läser den vara utgifven af någon bland professor Boström's åhörare, ehuru Förf. sjelf dertill skrifvit ett förord, som tillkännager, att den är ämnad till ledning vid hans föreläsningar. Enligt samma förord hörer till dessa en propedeutisk kurs, i hvilken handlas: »om filosofins begrepp och indelning, om statsvetenskaperna och deras arter, om förnuftets och det förnuftigas attributer, om de ändliga väsendenas förhållande till de oändliga, om menniskan och hennes andliga förmögenheter, om menskliga samhällets betydelse och arter, om samhällenas sätt att vara och verka i sinneverlden och om de olika åsigterna af samhället i allmänhet och staten isynnerhet m. m.» Då en så omfattande propedeutik hörer till skriftens rätta förstående, så är det begripligt, att misstag i uppfattningen lätt kunna förekomma. Förf. förbereder också möjligheten häraf.

Vår korta anmälan är ingen kritik; och om vi i några anmärkningar tillkännagifvit, att de principer, från hvilka Förf. utgår, icke öfverensstämma med, hvad vi anse en sann uppfattning af statens väsende innebära, ligger häri intet misskännande af Förf:s allvarliga, djupgående och inom sig konsekventa forskning, angående hvars fruktbara inflytande för den filosofiska bildningen och litteraturen i Sverige vi redan ofvanföre yttrat oss.

För att komplettera denna anmälan och såsom vi tro härigenom göra professor Boström en skyldig rättvisa, fästa vi läsarens uppmärksamhet på ännu en nyare Svensk filosofisk skrift:

OM MÖJLIGHETEN AF EN FILOSOFISK RÄTTSLÄRA AF K. CLAESON
STHLM 1857.

Denna skrift innefattar nemligen en stor del af det, Hr Boström anført tillhöra den propedeutiska kursen vid hans föreläsningar i statsläran, och de åsigter, till hvilka skriftens författare bekänner sig, synas vara så fullkomligt öfverensstämmande med professor Boströms filosofiska lära, att vi tro oss med fullt skäl kunna anse Förf. vara en afgjord anhängare af den skola, han bildat, och här hafva velat offentliggöra sin lärares muntliga framställningar. Detta hindrar icke skriften att till plan och form äfvensom i detaljundersökningen vara Förf:s eget verk. Ehuru tryckt i Stockholm är den en akademisk afhandling för filosofisk grad. Den historiska framställningen af Rättslärans utveckling, som upptager största delen af skriften, är visserligen mindre tillfredsställande. Men den egentliga undersökningen öfver det Rätta's ursprung och väsende deremot är genomförd med skarpsinne och talang, så att skriften väl försvarar sin plats äfven bland den filosofiska litteraturen för en större allmänhet. 10

Tjugundeåttonde delen af *Fryxells Berättelser*, åttonde häftet af Carl XII:s historia, är utkommen och finnes i bokhandeln tillgänglig. Den innehåller en framställning af inrikesstyrelsen 1715 till 1718, utvisande en förfärlig tafla af förstörelse och upplösning i statshushållningen och statsförvaltningen, och i alla grenar en än mera hotande utsigt för närmaste framtid, med dels påbjudna, dels beslutna nya tvångsåtgärder för krigets underhållande – då fortgången häraf afbröts genom »hjeltekonungens» död. Så fantasin eldande det är, att se en sådan svärdets man i fältlägren, så afkylande är det att skåda bortom lägerlinierna till de hyddor, ur hvilka såväl kanonmaten som svärderna och kulorna tagas, och i hvilka nu blott den maktlösa ålderdomen och barndomen lefva kvar, för att dela det återstående eländet. Herr Fryxell har i dessa delar, som röra Carl XII, den stora förtjensten att oblidkeligen hafva lyftat på illusionernas slöja och låtit sanningen tillgodonjuta sin aldrig förlegade rätt. Man behöfver icke frukta, att genom ett sådant förfarande verden skall blifva afvog mot de krigiska idrotterna. Samtiden bevisar nog-samt, hvilka svaga anledningar fredsvännerna hafva att förvänta den eviga fredens sanna herravälde. 20 30

SVENSKA HANDELNS OCH NÄRINGARNES HISTORIA UNDER FOLKUNGAÄTTEN OCH UNIONSTIDEN AF A. W. AF SILLÉN. UPSALA 1859. 40

Detta arbete har utan tvifvel sitt stora värde för forskaren, som, om det i uppgifter är pålitligt, här finner på ett ställe samlade, en skrämmande mängd af data, och som, om arbetet behöfver kontroll, i detsamma har talrika anvisningar till en sådans genomförande. Men för sig är skriften nästan oläslig; ty så hopadt finner man här detta material nästan utan all plan och utan all framställningsförmåga hos författaren. Vi beklaga verkligt, att så mycket arbete till vidare gått förlorat för den större läsande allmänheten, den, för hvilken ämnet företrädesvis måste hafva intresse. 50

DON JUAN AF LORD BYRON. ÖFVERSÄTTNING AF CARL. VILH. AUG. STRANDBERG. H. I. & II. STHLM 1859.

Denna öfversättning är af Svenska akademien prisbelönad och – hvad mera är – den har äfven utom akademien förvärfvat sig ett fullkomligt odeladt pris. Den skald, poemet tillhör, står också högt nog, för att vara en utmärkt öfversättare värd. Men likväl – hans skaldestycke Don Juan är föga berättigadt till denna omvårdnad. »Från sitt Venetianska harem», säger Macaulay om Byron, »utsände han volym efter volym, fulla af vältalighet, qvickhet, pathos, oanständighet och bittert hån.»

10 Macaulay räknar till dessa volymer säkert i främsta rummet de i Venedig skrifna sångerna af Don Juan. Den, som studerar poesin såsom konst, finner utan tvifvel äfven i denna dikt en mängd till formen konstnärligt fulländade ställen; och för Engelsmän lär den isynnerhet hafva utmärkelse genom den oöfverträffade ledighet och det behag, med hvilka språket i den är behandladt. Men någon skön dikt i högre mening är den icke. Ingen kan i densamma söka något för sin ande förädlande. Äfven dess qvickheter äro blott sjelfvåldets, ur stånd att framkalla det löje, som befriar från jordlifvets småsorger. De äro

20 gjorda för det blaserade grinet. Tillochmed de vällustiga målningarne äro icke retande, groft sinnliga som de äro, utan att de uppträdande personerna förädlas af den minsta ideela anstrykning. Der går en aslukt äfven genom harems med rökelse, essencer och blomsterångor fyllda salar – och så genom hela dikten. Otvifvelaktigt skulle öfversättaren hafva funnit värdigare föremål för sin utmärkta talang äfven bland Byrons dikter. Byron's dramer äro väl erkänt såsom sådane utan konstnärlig fulländning. Men i flera af dem finnes dock en storhet i anläggning och tankar, som, om också icke försonar, likväl höjer läsarens själ till känslor och föreställningar utöfver hvardaglighetens.

30 Äfven hans öfriga episka dikter, såsom Giauren, Lara, Korsaren stå i detta hänseende öfver Don Juan, som, huru formfulländad den än är, tillhör en period af den olyckliga skaldens lif, då hans bättre människa brunnit ut. Vi betvifla icke, att icke redan äfven i detta konstfattiga land »kännare» finnas, hvilka åtminstone lärt sig den gamla visan om inskränkt pedantism i konstskapelsers bedömande. Men äfven vi hafva lärt, att konstens flor kan stå tillsamman med den största sedliga uselhet, med frånvaron af allt deltagande för fädernesland och mensklighet och af all kraft att för dem verksamt deltaga. Bedömes äfven poesin enligt samma måttstock, som den bildande konsten med hänsyn

40 till antiken blifvit bedömd, så att den rena formskönheten är nog, är detta bedömande egnadt att fostra en tid utan sedlig nerv – eller rättare, detta bedömande hör en sådan tid till.

För de läsare, som önska lära känna Byrons bättre produktioner, men icke kunna läsa dem i original, rekommendera vi en samling af Tyska öfversättningar under titel; *Lord Byron's sämtliche Werke* übersetzt von Mehreren. Stuttgart 1845 – en serdeles billigt upplaga i 10 band 16:o. Öfversättningarne äro visst af olika värde; men äfven de minst lyckade läsas dock med lätthet.

50

IRLÄNDSKA MELODIER AF TH. MOORE, ÖFVERSÄTTA AF CARL RUPERT NYBLUM. UPSALA 1858.

Moore är en diktare, alltigenom en annan än Byron. Begåfvad äfven han med den rikaste och lifligaste fantasi, stor mästare i skildringen och

lika mästerligt beherrskande språk och vers, tjänar denna utomordentliga förmåga honom att gifva en skön omklädnad åt en glödande och ädel känslas ingifvelser. Moore är i Svenska litteraturen och hos oss i Finland känd genom Lalla Rookh i Hr Arnells talangfulla öfversättning. Den lifliga fantasi, som i dessa dikter drog honom till Österlandets underbara värld, förnekar sig icke heller i de Irländska melodierna, ehuru den här tjänar patriotismen. De Irländska melodierna afse nemligen uteslutande det förtryckta, fordom ärorika Irland. Sorgligt är det blott, att äfven landets främsta skald i dikten ger ord åt dess minnen, klagan och förhoppningar på eröfrarens språk. Orden äro lämpade till ursprungliga nationela melodier, hvilka sålunda fått en konstnärligt fulländad Engelsk text i stället för den tidigare och mera ohyfsade Ersiska. Skalden sjelf skall, enligt hvad öfversättaren upplyser, hafva beklagat, att hans omarbetning icke motsvarar originalernas anda. Konstdomare jäfva detta hans anspråkslösa omdöme. Huru än dermed må förhålla sig, Moores melodier tillhöra utan tvifvel det skönaste, den moderna skaldekonsten diktat.

Öfversättningen vittnar om kärleksfull omsorg och poetisk talang. Någongång förefaller den tung, men öfverhufvud har den åt sångerna bevarat pregeln af originalförfattarens öfverlägsna förmåga. Det är kärt nämna, att deras utmärkthet äfven här i Finland gjort sig erkänd, såsom ett par i Papperslyktan meddelade äfvenså väl gjorda öfversättningar bevisa.

SPRÅKEN, SKALDEKONSTEN OCH SKALDERNA I EUROPA AF HENRY WADSWORTH LONGFELLOW – STHLM 1859

är ett arbete, som icke kan göra stora anspråk, hvarken ur historisk eller kritisk synpunkt, men som med allt skäl kan rekomenderas såsom både nyttigt och nöjsamt. Den bekanta Amerikanska skalden har i detsamma lemnat sina landsmän del af de anteckningar, han synes hafva gjort under sina egna studier af den Europeiska poesins historia. Originalt skall innefatta en bilaga härtill i öfversättningar från de förnämsta anförda skalders arbeten. Svenska öfversättaren, som äfven säger sig hafva förkortat den prosaiska delen af arbetet, har helt och hållet uteslutit den poetiska. Det är väl icke hvarje hjälplig öfversättares sak, att öfversätta poemer från skilda språk i bredd med Longfellow. Men förläggaren skulle hafva funnit en del af dessa öfversättningar färdiga i Svenska litteraturen, och det hade troligen också icke varit honom omöjligt att förskaffa sig det bristande. Arbetet skulle väl sålunda betydligt vuxit i volym och pris, men äfven i värde för läsaren. Äfven den sjelfrådiga förkortningen af den prosaiska delen kan icke lofordas. De knapphändiga notiserna om Engelska skalders öfversättaren efter ett arbete af Mohnicke tillagt – emedan Förf. helt och hållet förbigått den af hans landsmän kända Engelska litteraturen, d. v. s. deras nationallitteratur – ersätta ingalunda den uteslutna delen.

Sådan den är, kan likväl den Svenska öfversättningen anses vara en välkommen bok för hvarje familjebibliotek, både såsom läsning och såsom ett biografiskt lexikon att vid tillfälle rådfrågas. Förf. har till sin egen framställning tillagt talrika utdrag af andras bedömanden öfver de ifrågavarande skalderna och skaldeverken, så att om också en detaljerad kritik här icke kunnat komma i fråga, läsaren likväl har bättre auktoriteter för sin öfvertygelse om desamma, än mången utförlig litteraturhistoria kan anses vara.

Vi hafva i detta blad meddelat ett par historiska skildringar från Ostindien af Venedey. De äro hemtade ur: *Engelska Ostindien*, Hindustans natur, folk, historia och seder, skildrade af J. Venedey. Sthlm 1859.

10 Denna Svenska upplaga utgifver sig för fri öfversättning. Den är en vanlig spekulationsvara; och äfven det Tyska originalet synes vara något ditåt. Arbetet består af spridda skildringar, utan någon synbar ordning. Flera af dem äro dock med mycken talang författade; och det hela ger verkligen en ganska fullständig bild af Hindustans natur, folk och historia. Huru långt öfversättaren sträckt sin frihet äro vi icke i tillfälle att bedöma. De första häftena äro mer än försvarligt världslosade, fulla af tryck- och tanke-fel. I det öfriga af arbetet blir det bättre. Det består af tillsamman 10 (kallade 11) häften i stor 8:o med vackert papper och tryck och är åtföljdt af 24 väl gjorda stålstick, företeende utsigter af Ostindiska landskap och städer. Särskildt bifogade äro i samma format men med bourgeois-stilar *Nyheter från alla verldsdelar* – dessa utan värde, vanlig tidnings-spaltfyllnad.

20 OM LYSGAS OCH DESS ANVÄNDNING AF A. F. DALSON. GÖTHEBORG 1859.

Författarens namn är, som åtskilliga tidningar redan förmält, en pseudonym och döljer en landsman, hvilken under en följd af år i utlandet, förnämligast i Nordamerika, sysselsatt sig med praktiskt vetenskapliga undersökningar och företag. Den ifrågavarande skriften lär vara skriven särskildt med hänseende till en väckt fråga rörande gaslysningens i Götheborg öfvertagande af kommunen, för att gifva vederbörande en ledning till bedömande af företagets nytta. Skriften 30 innehåller också en på vetenskaplig grund stödd bevisning, att gaslysning är och kommer att förblifva det billigaste lysningsmedel, samt lysgasen dertill ett synnerligen billigt eldningsmedel för kokning. Det säger sig sjelf, att ett bolag för gaslysning måste söka vinst; hvaremot frågan är, om icke en kommun genom att sjelf öfvertaga gasverket borde bereda äfven sina fattigaste medlemmar upplysning för billigaste pris. Härtill kommer ännu gasens nämnda användbarhet till kokning,¹ för hvilket ändamål Förf. gjort en ny uppfinning, hvars beskaffenhet i skriften framställes.

40 Men sagde bevisning har af Författaren icke kunnat föras, utan en föregående utredning af förbränningens och lågans kemiska teori. Han har, för att göra denna utredning klar, varit tvungen utgå från beskrifningen på de ifrågavarande ämnens kemiska sammansättning och åter, för att göra den så enkel, som vetenskapens närvarande ståndpunkt tillåter det, börjat med att förklara betydelsen af den kemiska atomläran, eqvalenter o. s. v. Så har den kunskapsälskande i boken en liten klart framställd lärokurs, som han med stor nytta kan läsa, äfven om han icke är intresserad för det praktiska af gaslysningen. Särskildt må nämnas, att här vid redogörelsen för produkterna af gasfabrikationen ur stenkol äfven blir fråga om de många nya, genom 50 torr distillation frambragta lysningsämnen, fotogen, parafin, solarolja m. m., angående hvilka en artikel lästes i detta blads December-häfte 1858.

¹ Det är här alltså icke fråga om »ångkokning», såsom en recensent i H:fors T:gar framställt saken.

Den nämnda recensenten har funnit det ur sin ordning, att den, som skrifver t. ex. om Lysgas, nödgas i anseende till läsarens okunnighet ingå i förklaringar, som tillhöra vetenskapens elementer. Han hade i stället kunnat anmärka det Förf. till beröm, att han så gjort. Hade sagde Rec. och andra, som äro förtrogna med dessa elementer, behagat göra likaledes – öfverhufvud låta sitt ljus lysa för sina landsmän, är det högst antagligt, att kunskapen i »elementerna» vore vida allmännare spridd. För öfrigt förhåller det sig med dessa »elementer» icke värre, än att de äfven för vetenskapsidkaren delvis äro ett några år gammalt vetande.

10

Då nu frågan om gaslysning i Helsingfors läser vara på väg att komma till verk och gerning, borde Hr Dalsons skrift vara välkommen för alla dem, som vilja komma till något på insigt stödt omdöme i saken. Skulle ett sådant omdöme finnas, skulle troligen sjelfva gaslysningen icke länge dröja. Den vore desto önskligare, ju mindre möjligt det är, att vid de gamla lyktornas sken upptäcka de många nya, med hvilka totalantalet skall vara förökadt.

J. V. S.

20

25 KARL GUTZKOW*.

Litteraturblad n:o 8, augusti 1859

*)Ur »Charaktere der deutschen Litteratur, von Schmidt-Wiessenfels», – sammandrag af R.

Denna artikel är oaktadt skedda förkortningar något för långdragen; bedömandena äro icke fullt tillfredsställande och äfven framställningssättet utgör ingalunda något mönster. Likväl, emedan Förf., under det han granskar Gutzkow's litterära verksamhet, på sitt sätt ger en bild af den i Tysklands nyaste litteratur rådande andan, har Red. trott, att artikeln icke skall vara de läsare ovälkommen, som önska begripa äfven samtidens litterära företeelser. För mången torde den frihet, hvarmed de religiösa tidsfrågorna i Tyska litteraturen behandlats, vara något nytt och fränstötande. Det är också afgjort, att Tyskarne häri gått framom de för Europas mest skeptiska folk ansedda Fransmännen. Skilnaden är den, att medan hos de sistnämnda en och annan radikal tviflare framträder, en stor pluralitet af författare visar sig indifferent, lemnande religionen åt presterna och massan. I England åter hörer det till god sed, att äfven i litteraturen hålla sabbatsdagar och med all stränghet iakttaga den på dem föreskrifna ordningen, ehuru äfven opponenter funnits, och det religiösa tviflet bland Engelmännen har sina första representanter. För Tyskarne är hvarje religiös brytning en allvarlig fråga för vetenskapen och litteraturen, hvilken man afhandlar med ifver och med ett anspråk på fritt afgörande, som i Europas öfriga länder är okänt. Det är derföre icke ovanligt, att se äfven Franska och Engelska författare yttra förvåning öfver den frimodighet och djerfhet, med hvilken religiösa frågor af Tyskarne i offentligt tryck behandlas. Man kunde härför använda, hvad vi en gång funnit yttradt i *Journal des Débats* med anledning, af förbudet mot bibelspridning och hindren från regeringens sida mot protestantismens utbredning i Frankrike. Med ädel frisinnet yttrades nemligen i sagde blad ungefär följande: då känt är, att i vårt land millioner leva utan all religion, och katholska kyrkan, den från ålder i landet rådande, icke förmått afvända detta resultat, må man då tillåta dessa millioner att

30

40

50